

SPRAWOZDANIA

WOJCIECH MATERSKI ▶

Sprawozdanie z VI Międzynarodowego Symposium Kartwelologicznego odbytego w dniach 14–18.XI.2011 roku w Tbilisi

W dniach od 14 do 18 listopada 2011 r. obradowało w Tbilisi VI Międzynarodowe Symposium Kartwelologiczne¹. W obradach wzięła także udział delegacja polska, w składzie: reprezentujący Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego mgr Aleksandra Gryźlak, dr Dawid (Dato) Kolbaia i dyrektor Studium dr Jan Malicki, a także przedstawiciele innych polskich instytucji naukowych, zajmujących się tematyką gruzińską – ks. prof. Henryk Paprocki (Uniwersytet Białostocki, Prawosławne Seminarium Duchowne w Warszawie, rzecznik prasowy Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego), ks. prof. Józef Naumowicz (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Papieski Wydział Teologiczny, Sekcja Św. Jana Chrzciciela w Warszawie) i prof. Wojciech Materski (Instytut Studiów Politycznych PAN).

Inicjatorem okresowej organizacji kongresów międzynarodowych, skupiających specjalistów różnych dyscyplin, znawców tematyki gruzińskiej,

¹ Tzn. gruzjoznawcze. W języku gruzińskim nazwa państwa brzmi „Sakartwelo” – czyli: „kraj Kartwelów”. Określenie „Kartweli”, „ludzie z Karthu” nawiązuje do mitycznego protoplasty plemion gruzińskich, Kartlosa.

był prof. Akaki Szanidze². Pierwsze tego typu spotkanie, w skromnej obsadzie, miało miejsce w 1987 r.; kolejne, w sukcesywnie poszerzanej – tak pod względem reprezentowanych dyscyplin, jak też reprezentatywnych dla światowej kartwelologii badaczy – w latach 1993, 1999, 2005 i 2006. Ich organizatorem niezmiennie jest Centrum Studiów Kartwelologicznych Państwowego Uniwersytetu im. Iwane Dżawachiszwilego w Tbilisi, a od 1993 r. także redakcja rocznika „The Kartvelologist. Journal of Georgian Studies”.

Obrady toczyły się równolegle w sześciu sekcjach problemowych w kilku budynkach uniwersyteckich oraz w Sali konferencyjnej hotelu „Muza” u podnóża Jeziora Żółwiego. Na potrzeby VI Sympozjum w postaci sekcji wyodrębnione zostały następujące bloki tematyczne: 1) Studia kartwelologiczne w Polsce; 2) Język gruziński; 3) Historia Gruzji; 4) Średniowieczna literatura gruzińska; 5) Współczesna literatura gruzińska; 6) Historia sztuki gruzińskiej. Za duży ukłon pod adresem polskiej kartwelologii należy uznać okoliczność, iż tylko sekcja „polska” obradowała jako plenum Sympozjum, inicjujące jego obrady. Posiedzenia pozostałych sekcji odbywały się w kameralnych salach różnych wydziałów Uniwersytetu.

Pierwszy referat sekcji „polskiej”, przygotowany przez ks. prof. Paprockiego i dra Kolbaię, dotyczył interdyscyplinarnego czasopisma „Pro Georgia. Journal of Kartvelological Studies”, jego roli w animowaniu badań kartwelologicznych w Polsce, a zarazem płaszczyzny prezentacji ich dorobku. Pretekstem do rozpoczęcia całego Sympozjum tym właśnie referatem była uroczysta prezentacja jubileuszowego, dwudziestego numeru czasopisma. „Pro Georgia” ukazuje się od 1991 r., początkowo jako organ Towarzystwa Polsko-Gruzińskiego. Jego nazwa nawiązuje do jednodniówki wydanej w 1922 r. przez Komitet Gruzjiński w Polsce. Do numeru VIII czasopismo miało formułę popularnonaukową, publikowało materiały w języku polskim dotyczące historii i współczesności stosunków gruzińsko-polskich, życia Kolonii Gruzjińskiej w Polsce i Polonii w Gruzji, serwis dotyczący życia Towarzystwa Gruzjińsko-Polskiego i recenzje. Zamieszczało także memuarystykę i nieduże teksty literackie. Od 2003 r., po zmianie formuły na ściśle naukową i auspicji [Centre for European Studies and

² Akaki Szanidze (Shanidze) (1887–1988), wybitny językoznawca, historyk literatury i folklorysta, jeden z twórców kartwelologii jako dyscypliny naukowej, współzałożyciel Uniwersytetu w Tbilisi (1918).

Faculty of Oriental Studies University of Warsaw] obejmuje zakresem tematycznym nie tylko Gruzję, ale całe Zakaukazie. Zamieszcza teksty w językach podstawowych dla kartwelologii [gruziński, angielski, niemiecki, rosyjski, polski], zarówno artykuły i studia, jak też źródła – m.in. sukcesywnie udostępnia wielodyscyplinarną twórczość naukową i materiały dotyczące św. Grzegorza Peradze. „Pro Georgia” znajduje się w zbiorach wszystkich ważnych bibliotek światowych.

Dokonania polskiej historiografii i nauk politycznych w zakresie studiów nad dziejami kontaktów polsko-gruzińskich (geneza, relacje między państwowe, Gruzini w Polsce, Polacy w Gruzji), jak też interdyscyplinarnych badań kaukazoznawczych przedstawili mgr Gryźlak i prof. Materski. Referat omawiał ich główne kierunki i osiągnięcia, prowadząc do konkluzji, iż nie stanowią one jak dotąd głównego nurtu badawczego tych dyscyplin, choć liczą się w światowej kartwelologii. Wyraźny wzrost zainteresowania nimi nastąpił w ostatnim dwudziestoleciu, po odzyskaniu niepodległości i łączy się z likwidacją cenzury. Myląca może być relatywnie duża liczba publikacji, bowiem są to na ogół przyczynki bądź opracowania o charakterze popularnonaukowym lub informacyjnym. Niewątpliwie barierą postępu jest znikoma w naszym kraju znajomość języka gruzińskiego. Bez przezwyciężenia tego stanu rzeczy, a tym samym otwarcia drogi do kwerend w archiwach Gruzji trudno będzie o zmianę dotychczasowego, mało satysfakcjonującego stanu rzeczy. Nadzieję na jakościowy skok wiedzy o historii stosunków wzajemnych można pokładać w absolwentach uruchomionego na Uniwersytecie Warszawskim lektoratu języka gruzińskiego (prowadząca Sofiko Żwania), jak też w partnerach – rosnącym zainteresowaniu historyków i politologów gruzińskich dziejami relacji wzajemnych.

O praktycznym aspekcie polityki prometeizmu, jakim była służba kontraktowa oficerów Gruzinów w wojsku Drugiej Rzeczypospolitej, mówił dr Malicki. Po upadku niepodległej Gruzji (marzec 1921 r.) znaleźli się oni na emigracji, m.in. w Polsce. Na mocy specjalnej zgody marszałka Józefa Piłsudskiego mogli podejmować służbę kontraktową w Wojsku Polskim, bez potrzeby zmiany obywatelstwa. Było to praktycznym wcielaniem w życie idei prometejskich. Widziano w nich bliskich sojuszników i potencjalnych wykonawców przyszłej akcji rozsadzenia państwa sowieckiego „według szwów narodowościowych”. Szacuje się, iż polskie uczelnie

wojskowe w całym okresie międzywojennym ukończyło więcej niż dziewięćdziesięciu wojskowych Gruzinów; ponad pięćdziesięciu z nich służyło w armii polskiej w momencie wybuchu drugiej wojny światowej – głównie w piechocie, kawalerii i artylerii. Wzięli oni udział w kampanii wrześniowej 1939 r., broniąc bohaterstwo swej drugiej ojczyzny. Podobnie jak kilkutyśięcna rzesza oficerów Wojska Polskiego, część oficerów kontraktowych Gruzinów znalazła się w sowieckiej niewoli jenieckiej. Trafili oni do Obozów Specjalnych NKWD ZSRR w Kozielsku i Starobielsku, a stamtąd do Katynia. Oficerowie Gruzini, którzy pozostali na ziemiach polskich pod okupacją niemiecką, niejednokrotnie włączali się w ruch oporu, wstępując w szeregi Armii Krajowej. Kilku wzięło udział w Powstaniu Warszawskim.

Erudycyjny referat ks. prof. Naumowicza dotyczył znaczenia i charakteru święta Hypapante we wczesnej kulturze gruzińskiej³. Bazował na wieloletnich studiach oraz kwerendach przeprowadzonych przez Referenta w szeregu klasztorów. Szeroko uwzględnione zostały praktycznie nie wprowadzone jeszcze do patrologii i bizantologii rezultaty najnowszych badań archeologicznych, dotyczących zarówno ziem Zakaukazia (Gruzja, pogranicze armeńsko-tureckie), jak też Bliskiego Wschodu.

Dyskusję nad polskimi referatami zdominował wątek oficerów kontraktowych, choć dotyczyła ona także szeregu innych kwestii – tak spraw merytorycznych, jak i organizacji badań naukowych oraz możliwości kształcenia w Polsce specjalistów z zakresu spraw kaukaskich (zakaukaskich).

Merytoryczny zakres VI Sympozjum trudno sprowadzić do tematów wiodących – mimo formalnego uporządkowania obrad w ramach wyżej wzmiankowanych sekcji. Był to raczej przegląd tematów będących aktualnie na warsztatach światowej kartwelologii, dalece zróżnicowanych, nie korelujących wzajemnie. Właśnie w tym leży sens takich okresowych spotkań, stwarzających płaszczyznę wymiany informacji o podejmowanych tematach, stopniu zaawansowania badań nad nimi, o nowych możliwościach źródłowych, a niekiedy też warsztatowych.

Niemniej kilka wątków wyraźnie zaznaczyło się w obradach. Takim niewątpliwie był aspekt bizantyjski badań gruzjoznawczych, podjęty bezpo-

³ Hypapante – spotkanie w Chrystusie. W liturgii Kościoła Wschodniego Święto Ofiarowania Pańskiego, obchodzone „na progu lutego”.

średnio czy też pośrednio w kilkunastu referatach z zakresu szeroko rozumianego kulturoznawstwa⁴. Kolejnym – tematyka społeczna gruzińskiego odrodzenia narodowego w XIX wieku, które stworzyło mocne podstawy pod myśl niepodległościową, a w następstwie – odrodzenie państwa⁵.

W odróżnieniu od poprzednich sympozjów, skromnie prezentowała się tym razem tematyka Republiki Gruzji (1918–1921). Została sprowadzona praktycznie do dwóch referatów, dotyczących polityki wyznaniowej⁶.

Dla delegacji polskiej, w której składzie znalazł się cały komitet redakcyjny „Pro Georgii”, wyjątkowo interesujący był referat o berlińskich latach Grzegorza Peradze⁷. Jego biografia i dorobek naukowy jest – jak wyżej wspomniano – stałym motywem wiodącym czasopisma, a teksty dotyczące św. Grzegorza pojawiają się na łamach niemal każdego numeru.

Nie sposób przedstawić w krótkim omówieniu przebiegu obrad w pozostałych sekcjach, czyli pełnego zakresu merytorycznego sympozjum. Tym bardziej, iż sama równoległość posiedzeń pozwalała na tylko wyimkowe zapoznanie się z ogromną, liczącą siedemdziesiąt referatów ofertą VI Sympozjum. Jak zapowiedzieli organizatorzy, będą one, wraz z résumé dyskusji, sukcesywnie publikowane na łamach „The Kartvelologist” oraz w formie kilku tomów monotematycznych.

Jak na każdej tego typu wielkiej imprezie naukowej, poziom referatów był zróżnicowany. Obok najnowszych osiągnięć światowej kartwelologii, ustaleń na miarę przełomu (archeologia, historia sztuki, etnologia, historia), trafiały się też wystąpienia mniej odkrywcze czy wręcz paranaukowe. Do tych ostatnich można przykładowo zaliczyć referat z sekcji o wczesnochrześcijańskiej architekturze Zakaukazia, stawiający tezę o ścisłym związku między charakterystycznym dla danego regionu śpiewem sakral-

⁴ Przykładowo: E. Dughashvili, *Byzantine Hymns in the 10th Century Georgian*; S. Nikolaishvili, *The Byzantine Influence and the Georgian Perspective*; M. Bibikov, *In Quest of a Lost Byzantine Epic (The Argonautic Epic)*.

⁵ M.in.: T. Kurdovanidze, *Social Satire in Vaza-Pshavela's Tale*; T. Jologua, *Factors Defining National Self-Knowledge (Identity) in Ilia Chavchavadze's Publicism*.

⁶ K. Pavliashvili, *Features of Atheistic Movement in the 1920s in Georgia*; M. Kartvelishvili, *The Patriarch of all Georgia Leonide on the Religious Policy of the First Republic of Georgia*.

⁷ S.Ch. Junger, *The Georgian Saint Grigol Peradze in Berlin (1922–1925, 1932)*.

nym a wystrojem i gabarytami świątyń⁸. Potężny, gruziński chorał, oparty na ośmiu skalach modalnych, owocował – zdaniem referentki – bogatym zdobnictwem i dużymi rozmiarami świątyń (np. Sweticchoweli, Mccheta); z kolei mało efektowny ormiański – adekwatnym stanem świątyń w Armenii. Najsilniej konsternację wywołaną tą tezą wyraziła delegacja polska, w szczególności ks. prof. Henryk Paprocki.

Dzięki uprzejmości ambasadora RP w Gruzji Urszuli Doroszewskiej część delegacji polskiej mogła odwiedzić Południową Osetię. Wstrząsające wrażenie zrobiła na niej pustka wyludnionych wsi gruzińskich, a także spotkanie z biskupem Nikozji władzką Isają, który nie opuścił swej siedziby nawet w najgorętszym okresie walk wojny pięciodniowej (8–12 sierpnia 2008 r.) i uporczywie usiłuje zaprowadzić ład na tej nieszczęsnej ziemi.

⁸ I. Esvanija, *Kartl-Kakhetian Architecture, Relief System and Polyphonic Choral Songs*.